

Структурні трансформації сфери зайнятості Кіровоградської області: проблеми та шляхи вирішення

Стаття присвячена дослідженню структурних трансформацій зайнятості в Кіровоградській області. Виявлено низку негативних тенденцій розвитку ринку праці області. Пропонуються шляхи вирішення проблем зайнятості на рівні регіону.

зайнятість, ринок праці, структурна трансформація, Кіровоградська область

Постановка проблеми. Обрання Україною курсу на створення новітньої економіки, відновлення наукомісткого виробництва вимагає дослідження особливостей та проблем розвитку нових форм прикладання праці, трансформації зайнятості на інноваційних засадах, вивчення регіональних особливостей і проблем структурних змін сфери зайнятості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань формування сфери прикладання праці і зайнятості, розвитку ринку праці присвячені роботи багатьох українських вчених – С.І. Бандура, В.І. Герасимчука, І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.І. Куценко, Е.М. Лібанової, Л.М. Фільштейна. Разом із тим, потребують вивчення питання регіональних особливостей структурних трансформацій сфери зайнятості, особливо в областях з низьким рівнем соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Наслідками системних економічних трансформацій є радикальні зрушення в структурі зайнятості, яка характеризується як позитивними, так і негативними процесами та явищами. Загострення останніх, внаслідок фінансово-економічної

© О.В. Сторожук, Г.М. Давидов, 2011

кризи, особливо є відчутним на регіональних ринках праці депресивних територій України, зокрема і Кіровоградської області.

У загальноукраїнському поділі праці Кіровоградська область характеризується аграрно-індустріальною спеціалізацією. Розподіл зайнятих за видами економічної діяльності в Кіровоградській області має такий вигляд: у сільському господарстві - 27,5%; торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку - 18,5%; промисловості - 13,5%; будівництві - 3,7% [7, с. 337].

Ринок праці області має високий ступінь розбалансованості внаслідок обмеженості сфери прикладання праці в зв'язку з переважно сільськогосподарським типом виробництва. Характерними особливостями сфери зайнятості Кіровоградської області є низька територіальна мобільність населення, недостатній рівень кваліфікації населення, низька інвестиційна активність.

Кіровоградська область характеризується одним з найвищих в Україні показником демографічного навантаження на населення працездатного віку, насамперед за рахунок осіб старших за працездатний вік. Віддзеркаленням такого стану є стрімке зростання рівня економічної активності населення старше працездатного віку (рис. 1). Разом із тим, подальше збереження такої ситуації у близькій перспективі неминуче поглибить кількісний та якісний дисбаланс на ринку праці області.

З початком фінансово-економічної кризи в Кіровоградській області на 29,7 тис. осіб скоротилася зайнятість населення. Чисельність осіб, які працювали у режимі скороченого робочого дня (тижня) за період 2007-2009 рр. зросла майже у чотири рази і на початок 2010 р. становила 40,3 тис. осіб. Чисельність працівників, які перебували у

вимушених відпустках за 2007-2009 рр. зросла на 30,0% і склала 5,6 тис. осіб [5, с. 108].

Рисунок 1 – Динаміка рівня економічної активності населення Кіровоградської області, 2000-2009 рр. [7, с. 336]

За статистичними даними, за 2008-2009 рр. зріс рівень зареєстрованого безробіття на 0,9 в.п. і на початок 2010 р. склав 5,4%, причому в Кіровоградській області цей показник значно вищий від середнього по Україні – на 1,4 в.п. Рівень безробіття населення працездатного віку на початок 2010 р. в Кіровоградській області був найвищим за останні п'ять років і склав 10,9% [6]. Рівень економічної активності населення працездатного віку в 2009 р. – найнижчий за період 2000-2009 рр., при цьому рівень економічної активності населення старше працездатного віку – найвищий за період 2000-2009 рр.

У процесі ринкової трансформації економіки ринок праці Кіровоградської області щорічно поповнюється безробітними фахівцями високої кваліфікації і спеціалістами. У структурі безробітних зростає частка інженерно-технічних працівників (про ускладнення ситуації на ринку праці свідчить те, що Кіровоградська область має одне з найвищих в Україні значень цього показника). Так, потреба підприємств області у інженерно-технічних працівниках на початок 2010 р. становила 14 осіб, а пропозиція – 1097 осіб [7, с. 346].

Характерною особливістю області є також висока частка молоді серед безробітних: кожен третій безробітний – молода людина віком до 35 років. Великою мірою така ситуація спричинена низькою мотивацією молоді до праці, відсутністю професійних навичок, низькою конкурентоспроможністю на ринку праці. Окрім того, звернемо увагу на значний дисбаланс між попитом на робочу силу і професіями, яких набувають молоді люди у професійно-технічних та вищих навчальних закладах.

Наявність структурної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією за професіями є чинником, що обмежує можливості працевлаштування безробітних і задоволення потреб роботодавців у працівниках. Найбільша потреба підприємств у 2009 р. була у професіоналах (33,7% від загальної кількості вільних робочих місць на кінець грудня 2009 р.), кваліфікованих робітниках з інструментом (12,9%), працівниках сфери торгівлі та послуг (11,2%) [7, с. 346].

На ринку праці Кіровоградської області на сьогодні існує незадоволений попит на водіїв, електрогазозварників, продавців, слюсарів-ремонтників. Окремою болючою

проблемою для області є гострий дефіцит медичних кадрів, що призвело до значного зростання у 2010 р. показників материнської і дитячої смертності. Головними причинами складної кадрової ситуації є незадовільний розмір заробітної плати поряд із відсутністю соціальних гарантій (табл. 1).

Таблиця 1 – Аналіз розмірів заробітної плати за актуальними професіями на ринку праці Кіровоградської області

Найменування професії	Розмір заробітної плати, грн.	У % до прожиткового мінімуму
Бухгалтер	1700	181
Водій автомобіля 1,2,3 класу	1500	159
Електрогазозварник	1700	181
Електромонтер	1200	128
Лікар-анестезіолог	1154	123
Машиніст крана	1800	191
Продавець	941	100
Слюсар-ремонтник	1300	138
Тракторист	1200	128
Швачка	1000	106

*Джерело даних: газета Кіровоградського обласного центру зайнятості „Служба зайнятості”. – 2011. – 21 лютого. – С. 3-5.

Окремою проблемою ринку праці Кіровоградської області є сільське безробіття. Так, найбільше навантаження на одне вільне робоче місце з боку незайнятого населення на початок 2010 р. зареєстровано у Новоукраїнському районі (179 осіб), Вільшанському (140), Світловодському (99), Добровеличківському (94) [7, с. 345]. Через знищення матеріальної бази колгоспів та недостатню фінансову підтримку з боку держави виробників продукції сільського господарства в області ліквідовано велику кількість сільськогосподарських підприємств, а з ними – тисячі продуктивних робочих місць. Натомість, приватні фермерські господарства так і не змогли посісти вагоме місце на аграрному ринку. Основними виробниками продукції сільського господарства в Кіровоградській області є особисті селянські господарства, в яких вирощується 99,8% валового виробництва картоплі; 93,6% овочів; 96,4% плодів та ягід; 100,0% винограду. З усього обсягу валового виробництва м'яса (у забійній вазі) на особисті селянські господарства припадає 85,0%; молока – 88,3%; яєць – 63,8% [7, с. 139].

Разом із тим, реальністю є те, що напівнатуральні дрібнотоварні особисті селянські господарства області використовують переважно примітивні засоби виробництва і ручну працю, в більшості випадків – це праця пенсіонерів без застосування засобів механізації. Відмітимо, що продуктивність праці в особистих селянських господарствах значно нижча, ніж у сільськогосподарських підприємствах, що пов'язано, насамперед, з низьким рівнем їх спеціалізації та механізації, технічної озброєності та технології.

Таким чином, змушені констатувати, що сільське господарство перетворюється на виробництво, яке має сезонний характер праці з низькою ефективністю робочих місць. Ще одна тенденція, яка характеризує сучасний стан сільського господарства в Кіровоградській області – це перепрофілювання виробництва. Регіон стрімко втрачає такий напрямок сільгоспвиробництва, як тваринництво. Результати аналізу свідчать про скорочення поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області за період 2000-2009 рр. майже у чотири рази.

Структурні трансформації зайнятості населення в промисловості Кіровоградської області також супроводжуються негативними явищами. Розподіл працівників за видами промислової діяльності в області не відповідає інноваційним

стандартам: домінуючою є зайнятість у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (22,9%); виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (22,4%); добувній промисловості (14,0%). Разом із тим, у наукомісткому виробництві промислової продукції Кіровоградської області чисельність зайнятих за 2000-2009 рр. суттєво скоротилася і на початок 2010 р. становила: у виробництві машин та устаткування 12,9%; виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування – 7,2%; хімічному виробництві – 2,2%.

Незважаючи на те, що в Україні ще в 1991 р. із прийняттям Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» розпочалося формування нової системи відтворення наукомістких, високотехнологічних галузей промисловості, а на початку 2010 р. поставлено стратегічну мету – за 10 років увійти до кола світових лідерів за темпами і якістю економічного зростання, динаміка зрушень у структурі зайнятості все ще не набула сучасної постіндустріальної спрямованості як в Україні в цілому, так і в Кіровоградській області зокрема.

Так, протягом 2005-2009 рр. в області спостерігається зниження кількості впроваджених інновацій. Занепад інноваційної діяльності, який відбувався протягом тривалого часу, призвів до незворотного знищення значної частини виробничого апарату та втрати кваліфікації значних масивів робочої сили. Протягом 2000-2009 рр. чисельність працівників, які виконують наукові та науково-технічні роботи в Кіровоградській області скоротилася на третину.

Рівень інноваційної активності підприємств області залишається вкрай низьким. Кількість інноваційно-активних промислових підприємств у 2009 р. зменшилася порівняно із 2007-2008 рр. і склала 32 од., що становить 10,7% до загальної кількості підприємств області. Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію у 2009 р. становила 25 од., з них – за межі України – лише 7 од. Протягом 2009 р. в області було впроваджено 26 нових прогресивних технологічних процесів, що удвічі менше, ніж у 2007 р. При цьому інноваційні процеси в промисловості Кіровоградської області мають переважно екстенсивний характер, оскільки інноваційна продукція освоюється здебільшого шляхом використання наявного обладнання і технологій; частка принципово нової продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції в 2009 році склала 5% (цей показник є найнижчим за останні сім років); на придбання нових технологій у 2009 р. в області було витрачено лише 800 грн. [3; 7, с. 305].

Забезпечення продуктивної зайнятості населення регіону на основі утвердження інноваційної моделі розвитку економіки можливе лише за якісного оновлення виробничих потужностей. Між тим, за останні роки в Кіровоградській області суттєво погіршилася і галузева, і технологічна структура інвестицій в основний капітал. Так, у 2009 р. більше половини (61,9%) інвестицій було спрямовано у промисловість; 13,4% – у сільське господарство; транспорт – 11,8%. У діяльність по проведенню операцій з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям, у тому числі з наукових досліджень і розробок було спрямовано лише 6,2% інвестиційних коштів. Рівень інвестиційної активності в економіці регіону не покриває вибуття та знос виробничих фондів, не дозволяє зупинити процес їхнього старіння, унеможливаючи їх принципове оновлення. Так, інвестиції в основний капітал у 2009 р. в еквіваленті доларів США склали 347,06 млн., що на 30,0% менше, ніж у 2007 р. Наприкінці 2009 р. ступінь зносу основних засобів у цілому в економіці області становив 73,8%, у транспорті та зв'язку він сягнув майже 90%, у будівництві склав 60%, у промисловості – 54,9%, у сільському господарстві він досяг 33,3% [2].

Результати проведеного аналітичного дослідження дозволяють визначити такі напрями розвитку Кіровоградської області, які сприятимуть досягненню якісних зрушень в структурній трансформації зайнятості населення:

- створення нових робочих місць і модернізація існуючих на підприємствах

- сільськогосподарського машинобудування з використанням сучасних технологій;
- технічне переозброєння та реконструкція харчової і легкої промисловості області на засадах інноваційного розвитку;
 - широкий розвиток малого і середнього бізнесу, насамперед в аграрній сфері, створення невеликих підприємств з переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, агросервісних фірм;
 - розвиток виробництва будівельних матеріалів та товарів народного споживання з місцевої сировини та відходів, розширення сфери обслуговування;
 - якісне вдосконалення і підвищення ефективності використання науково-технічного потенціалу області для створення технопарків, бізнес-інкубаторів, агропарків (сільських територій з культурою аграрного виробництва за кращими новітніми екологічно чистими технологіями обробітку ґрунтів та вирощування конкурентоспроможної продукції тваринництва і рослинництва);
 - підвищення ефективності сільського господарства, розвиток овочівництва, садівництва, м'ясо-молочного скотарства та свинарства;
 - збільшення фінансової підтримки виробників сільськогосподарської продукції (як, наприклад, у Рівненській області, де розвиток молочного скотарства підтримує загальнообласна програма «Годувальниця», якою передбачена повна компенсація сільгосппідприємствам і особистим селянським господарствам відсоткової ставки за кредит на купівлю великої рогатої худоби з обласного бюджету [4, с. 4]);
 - активізація використання унікальних ресурсів Кіровоградської області (культурна спадщина, природно-заповідний фонд, рекреаційні ресурси Світловодського, Знаменського та Олександрівського районів).

Висновки. Структурна трансформація економіки Кіровоградської області поки що не має позитивного впливу на зайнятість. Цього можна буде досягти лише за умови того, що ринкові перетворення відбуватимуться на основі інноваційного оновлення, спрямовуватимуться на пріоритетний розвиток тих галузей і видів виробництва, які визначають перехід до постіндустріального суспільства. У такому випадку економічні трансформації будуть супроводжуватись подальшою диверсифікацією форм і видів зайнятості; збільшенням зайнятості у наукомісткому виробництві, у сфері нематеріальних (інтелектуальних) послуг; підвищенням мобільності зайнятості; поліпшенням освітньо-кваліфікаційної структури зайнятих.

Список літератури

1. Актуальні вакансії по Кіровоградській області // Служба зайнятості. – 2011. – 21 лютого.
2. Інвестиції та будівельна діяльність в Кіровоградській області [Електронний ресурс]. – доступний з <http://kirstat.gov.ua>
3. Наукова та інноваційна діяльність в Кіровоградській області [Електронний ресурс]. – доступний з <http://kirstat.gov.ua>
4. Омелянчук І. Щоб село стало рентабельним / Інна Омелянчук // Урядовий кур'єр. – 2010. – 17 серпня. – С. 4.
5. Праця України у 2009 році: Статист. зб. – К.: Держкомстат, 2010. – 341 с.
6. Ринок праці Кіровоградської області [Електронний ресурс]. – доступний з <http://kirstat.gov.ua>
7. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009 рік. – К.: Вид-во ТОВ „Поліграф-Сервіс”, 2010. – 522 с.

О. Сторожук, Г. Давыдов

Структурные трансформации сферы занятости Кировоградской области: проблемы и пути решения

Статья посвящена исследованию структурных трансформаций занятости в Кировоградской области. Выявлен ряд проблем, характерных для рынка труда области. Предлагаются пути решения проблем занятости на уровне региона.

О. Storozhuk, G. Davydov

Structure transformations of the Kirovograd region employment sphere: problems and ways of decision

The article is devoted to research of employment structure transformations of Kirovograd region. The author found out problems of regional labour market. The author offered the ways of decision of employment problems at the region level.

Одержано 30.03.11